

ШЫН

Совет Эвилелинниң Коммунисттик партиясынын
Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттеринин,
ажылчы чоннар депутаттарынын область Советинин органы

1923 «Июль»
1954
ИЮНЬ
23
СРЕДА
№ 125 (3062)
ӨРТӨ 20 КОП.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

Улустар аразының харылааларында душкүрүтүчү чоруктары кошканды талашып делегей конференциясы (4 арын).
Даштыкы херектер министрлеринин Женева чөвүлөл хуралы (4 арын).
Женева чөвүлөл хуралын долгандыр (4 арын).

ПАРТИЯ ЧЫРЫДЫШКЫНЫНЫҢ СОҢГААРЛАТЫНМАС СОРУЛГАЗЫ

Партия чырыдышкынының системасында өөрчидиле чыгы төнгөн. Политшколаларда, бөлгүмнөрдө, кезгээки партияшколаларда кичээлдер доозулган. Областың партия организациясы партия чырыдышкынында четпестерин узуткаар талазы-биле чамдык ажилдарны кылган. Дынакчыларның эки туразын барымдаалап шилир принципти сагываан эвезин хөй бөлгүмнерин болгаш политшколаларның составын эде тургускан. Партияның хөй-хөй организациялары пропаганда ажилын коммунисттик тургузушкунунуң практиктик сорулгаларынче дыка чоокшулатканын.

Марксизм-ленинизмниң өөрчидилгениниң идея-теоретиктик деңгээлин улам бедир талазы-биле чүткүлдүг ажилды партия организацияларч эрткен өөрчидиле чыгында чорутканын. Оон түнелинде, коммунисттерниң болгаш партия кижигүчү эвес активниң революстук теорияга динг, чогаалкычы соуургалы өскөн.

Марксизм-ленинизмниң пропагандазының деңгээлин бөдөөнүнүн дугайын өөрчидиле чыгының түнели херечилеп турар. Хөй-хөй политшколалар, бөлгүмнөр Коммунисттик партияның теориязын болгаш төөгүзүчү бөг-кичээл-биле өөренип турарлар өөрчидиле программаның чедишкенин дооскан. Дынакчыларның ханы билгиленип, төөгүзүчү болгаш теорияны өөрениринге оларның улду сонургалдыын түнел кичээлдер көргүскөн.

Каа-Хем районунуң ыяш ажалгайынын коллективинде партия төөгүзүчү өөренип бөлгүм (пропаганда эш Тюнин). «Ленинчик орук» колхозта политшкола (пропаганда эш Шыдыраа), Чөөн-Хемчик районунуң «Коммунизмче орук» колхозта политшкола болгаш СЭКП Бин-Хем районунуң чанында кезгээки партияшкола өөрчидиле чыгың чедишкенин доосканын.

СЭКП Кызыл хооромунуң чанында марксизм-ленинизмниң кезгээки университетинде экзаменер чедишкенин эрттип турар. Оон хөй-хөй дынакчылары партия төөгүзүчүн, политэкономиянын, философиянын талазы-биле быжыг билгиленип көргүскөнөр.

Ынчалза-даа, партия организацияларының партия чырыдышкынына удуртулгазында чазыглар болгаш четпестер ам-даа үргүчүлөөшкөн турарынын фактыларын өөрчидиле чыгының түнели көргүскөнү минир херек. Кадрларның политиктик чырыдышкынының деңгээлин бистик партиявыстың негелдизинге чедир көдүрүп шыдаваан парторганизациялар болгаш пропаганда эш бар.

Политиктик өөрчидилгени органиастаарын эренгей-биле көргөн, дынакчыларны оларның эки туразын барымдаалап шилириниң принципин үрөөн политшколалар болгаш бөлгүмнөр өөрчидиле программаны дооспаанын, ынчангаш дыка хөй коммунисттер боттарының идея-теоретиктик билин бедитпээнер.

В. М. Молотов Москвада чедип келген
Июнь 20-де ССРЭ-нин Даштыкы Херектер Министри В. М. Молотов даштыкы херектер министрлеринин Женева чөвүлөл хуралындан Москвада чедип келген. (СЭТА).

М. И. Глинканын төрүтүнгөн хүнүнден бээр 150 чыл болганын Смоленскинин ажылчы чоннары демдегледип турар
СМОЛЕНСК. Улуг орус композитор М. И. Глинканын төрүтүнгөн хүнүнден бээр 150 чыл болганына холбаштырган байырлыг хурал июнь 20-де областкы ший театрында болган. Залга хөй-иниити организацияларын төлөөлекчилери, бүдүрүлгениң мурнакчылары, культураның ажилдакчылары, а ол ышкаш Москвадан, Ленинградтан, Белоруссиядан болгаш Украинадан келген аалчылар чыгылар.

Композитор Д. Д. Шостакович эге сөс алган.

М. Глинканын амдыралынын болгаш чогаал ажилының дугайында илеткелди Ленинградта күрүнениң академиктиг бичи опера театрының директору Б. И. Загурский кылган.

Байырлыг хуралдың соонда улуг концерт болган, анда ССРЭ-нин күрүнениң симфониктиг хөгжүмү, Москваның Ленинградтың болгаш Минскиниң артистери киришкенер. М. И. Глинканы чогаалдарын күүсеткелзэн. (СЭТА).

Чээрби идик бүрүзү камнатынган чиг-эттен
ШЯУЛЯЙ. «Эльяс» деп алгыкеш болгаш идик кылар комбинатта чиг-эттиң болгаш материалдарның камналгазы дээш чарыш калбарган.

Бо чылын камнап алдыган алгыкештен 40 муң хире эш идиктерни даараан. Камналга дугайын боду-

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНДЕ

Чурукта: Москваның үндезилекчиси Юрий Долгорукийге алдар болдурган Москваның Совет шөлүнде тураскаал. СЭТА-ның прессклишези.

Чартык чылдын планын күүсеткен

Москваның нефть ажилдап кылар заводу чартык чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткен. Эрткен чылдың ол-ла үезинге болаарга, ооң 10 хуу хөй нефть продукциянын бөг чылдың эгезинден бээр ажилдап кылган.

Бо чылдың беш айларының дургузунда продукцияның бот-үнези 4,2 хуу чингээ.

Чыл эгезинден бээр заводка ийи муң тонна ажыг оттулар чүдүлдү болгаш миллион ажыг киловатт-шак электри күжүн камнап алган.

Латви ССР-ниң Вентспилстин далай садының порту үш кварталдарның планын хуусаа бетинде күүсеткенин рапорттаанын. Мында портка кээп турар судноларын дүргөн дүжүрери болгаш чүдүрери дээш чарыш калбарган. Оон түнелинде 60 хуу чүктөрүн хуусаа бетинде сайгарган. Эрткен чылдың деңгээли-биле алырга, тонна бүрүзүңү сайгарылганының бот-үнези 6 хуу чингээ. Дыка хөй кранчылар болгаш чүдүрүкчүлөр чыл нормазын күүседипкенер. (СЭТА).

Дагларда суггарылга бугалары

МАХАЧКАЛА. Самур-Дербентск каналының үшкү ээлчезиниң тургузууңуң талазы-биле ажилдар Дагестаннын мурнуу талазында доозулган. Самур хемниң суун колхозтарның шөлдеринче болгаш виноград шөлдеринче агыскан. Дербентский болгаш Магарамкентский районнарның ажил-агы артельдери ам-он-он муң гектар тарылганы, садтары болгаш виноград шөлдерин суггарар аргалыг болган.

Каспий чанының чавызаажының ховуларына болгаш Дагестанның далай чанының районнарның ховуларына бүгү шөлдүң чарты хире шөлдү суггарар. Ам чазын тараан тарааларның, ристин, ногаа культуруларынын, садтарның суггарылгазы чоруп турар. 70 муң гектар ажыг шөлдү суггарган.

Дагларда Сардаркентский болгаш Цудахарский каналдарын тутуп турар. (СЭТА).

Чурттуң ховуларында

КВСТАНАЙ. Казахстанның сонгу чүгүңгө болган чартыктын соонда аяс-каан хүннер болуп турар. Чартык хөвүнүн шыгыткан.

Кустанай областың колхозтары болгаш совхозтары чартык миллион ажыг кур болгаш куруккан черлерин аңдарган. Сөөлгү 10 хонуктуң дургузунда механизаторлар эрткен бүгү чылды дургузууда аңдарганы ол хире черин аңдарганын.

ТАЛЛИН. Бо чылдың Эстонияга бир-ле дугаар картофельдин бүгү шөлүңүң 25 хуузуң дөрбөлчин-уялчанак арга-биле тараан. Картофель үнүп эгелзэн. Машина трактор станциялары тарылганын механизастаан хайгааралынче кирипкен.

Канепинск МТС 312 гектар шөл-

дүн картофельдин бир-ле дугаар доурактан хөмгөн. Одуруглар аразының ажылдап кылышкынын анаадазындан ийи ажыг катап дүргөн чоруткан.

ВЕЛИКИЕ ЛУКИ. Областың колхозтарында бир-ле дугаар кукурузаны силостаары-биле тараан. Дыка хөй көдээ ажил-агы артельдеринде дүжүт үнүп келген.

Ам колхозчулар одурут аразының ажылдап кылышкынын эгелзэн. Тарылга хайгааралына трактор болгаш агт культиваторларын ажылдап турар. Одурут аразының 2-3-тен эвезин эвес ажилдап кылышкынын чорудар деп турар. (СЭТА).

Кемерово область. Киселевскиде ажилчы сууруң төвүнде ийи каът уруглар садының тудуун туткан.
Чурукта: садтың кижизиткен уруглары чаа номну көрүп турары. СЭТА-ның прессклишези.

Школарда экзаменер доозулган

Россия Федерациязының школарында шилчириниң болгаш доозуп үнериниң экзаменери доозулган. Экзаменер чер болганга органиастыг, ажыл-херекчи байдалга эрткен. Аас-биле болгаш бижимел-биле экзаменерге өөреникчилер эки билгилерин көргүскөнөр. Эрткен өөрчидилге чыгы чаа-чаа чедишкенин эккелген, кончуг эки өөрчидилгелериниң саны көвүдзүн, ийи чылда катап олдуруларның саны эвезжээ.

Июнь 18-те онгулассылар сөөлгү экзаменерин дужаганын. Эрткен чылга болаарга бо чылын ийи катап хөй оолдар болгаш кыстар ортумак билгин алганын. 80 муң хире кижиги бүдүрүлгеден чартыккайп тургаш ортумак билгин чедип аап турар.

Улуг эвес ортумак эртемни дооскан өөреникчилериниң саны ийи миллион ажыг болуп турар.

Москваның 36 муң онгулассычлары экзаменерни чедишкенин дужаганын. (СЭТА).

Хабаровск муштунуп турар

ХАБАРОВСК. Мында крайның партия школазының чаа тудуу ажылдалга кирген. Алды каът ол бажыг хоорайның чараш бажындарының бирээзи. Оон иштинде он-он аудиторийлер, лекция залдары, библиотека калбак-делгем өрөөндери бар.

Хабаровск өзүп болгаш чаагайгып турар. Партия школазының чаа бажыны-биле техникумунуң тудуу турар тудуу кожалагып турар. Серышов кудумчузунда хоорайда улуг чуртталга бажындарының бирээзи болуп чуртталга бажынының ханазын салып дооскан. Анда 130 квартиралар турар. Шевченко кудумчузуна «Приморзолото» трестинин чуртталга бажынының ишти киасталга ажилдары чоруп турар.

Чер болганда чаа тудуулар. Он-он чуртталга бажындары, 5 школар, культура албан черлери тутунуп турар. (СЭТА).

Приморьениң тайгада суурларында

ВЛАДИВОСТОК. Уссурый тайганың шыргай арга-ыяжынын аразында Анучин районунуң Муравейка деп арга-ыяштыг сууру чаштына берген турар. Ону дагларның шапкын хемнери, эртимес тайга район төвүндө аңгылап турар. Ынчалза-даа суурун културлуг амдыралы өске суурларны амдыралындан шоолуг ыгалабайн турар. Ол бодуңуң клубтуң, чеди чыл школары, библиотекалыг. Сутлуг, дагыг тайга оруктарын таварты Муравейкага район библиотеказының ажилдакчылары чаа номнарлыг келип турар. Чаа кино-чуртталгалыг көжөр киноустановка-даа бар. Анучинин культура бажынының агитбригадазы суурун чурттакчыларына чоран. Концерт эгелзериңиң мурнунда ыяш кезикчилери делегей байдалың дугайында партия райкомунуң секретары эш Козырскайттиң лекциязын сонургал-биле дынааанын.

Муравейкада клубтуң бот-тывынгы уран-чүүл бөлүмү, ыраажылар, хөгжүмчүлөр, танчычылар база бар. Улуг эвес шии коллективни клубтуң сценазына элзэн каш чангыс көжегери комедияларны көргүскөн.

Чугуевск районунуң тайга суурлары хөглүг чаагай чурттап турар. (СЭТА).

Күрүнениң үшкү чээшкениниң ойнаашкынының тиражы ЧЕБОКСАРЫ. Июнь 20-де мааа ССРЭ-нин улус ажил-агынан катап тургузарынын болгаш хөгжүдериңиң үшкү күрүнө чээшкениниң ойнаашкынының оң ийги тиражы болуп эрткен. (СЭТА).

Москва. Төгү музейиниң залдарында чурттуң акы-дуума улустарының РСФСР-нин улустарына белектериниң делгелгенин органиастаан. Ол белектерни Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылының байырлыгын таварыштыр эккелген.
Чурукта: украин улустарының белектериниң делгелгениниң залында.
Чуруу Л. Портерни. СЭТА-ның прессклишези.

ОБЛАСТЫН КОЛХОЗТАРЫНДА

Күрүнөгө дүк дужаар планын ажырган

Чөөн-Хемчик районунуң «Октябрь 30 чылы» колхозу нитиниң мал ажылын хөгжүдериңиң планын күүседир талазы-биле районда бириг чери эделеп турар. Колхозчу малчынар 35 кижиги каш-ла хонуктарда 7 муң баш шээр малдын дүгүн кыргып дооскан.

Малчынын хүлээлгези

Танды районунуң Буденный аттыг көдээ ажил-агы артелиниң малчыны эш Данзын-Хөө колхозтуң мал ажылына 6 чыл ажилдап турар. Бо чылын 226 төрөөн хойдан 246 хураганнарын, 18 өшкүдөн 21 анайларны менди камгалап алган. Эш Данзын-Хөө хөй бүрүзүңден

Чая хөл тургустунар

Бо чылын Бай-Хаак МТС чаа-чаа машиналарын ап турар. Чаа тракторларны, комбайннарны болгаш өске-даа техникаларын алган. Чоокта чаа МТС улуг күштүг буга казар машинаны база алган.

Чоокту хүннерде ол буга казар машина Калинин аттыг көдээ ажил-агы артелиниң Доора-Хадында 2 километр узун дурттуг бугазын казып эгелзэр. Ол буга-биле суг баткаш, Доора-Хадың суурунунуң сонгу-барынын талазында онгарга хөл тургустунар. Ол хөлдүң хемчээли 10-12 гектар болуп болгаш ооң терени чамдык черлерге 14 метр чедэ бээр. Ол болза, хөлдү долгандыр

Тараа суггарылгазында колхозчулар

Сүт-Хөл районунуң Жданов аттыг колхозунуң хову бригаданында суггарыкчылар Дамдын-оол, Өлзей-оол, Дамбы олар тараа суггарар нормазын хүн бүрүде 150-200 хуу күүседип турган. Ам 240 гектар тарааны суггарып дооскан.

Колхозтуң эки малчыны

Кызыл районунуң Баян-Колда «Х Улуг хурал» колхозтуң малчыны эш Далаажык мал бажы өстүрериңиң планын чедишкенин күүседир

Колхозчулар дүк дужаар планын ажырган

Колхоз күрүнөгө дүк дужаар планын 110 хуу күүсеткен. Чылгыдан кыргытыганын бүгү чөл, кудурук, чыгдыгын түлөңдү дүк база белекел черинде дужаатынган. Кыргызда соонда колхозчу малчынар бүгү койну чайлагаткан.

Чуртталга бажыңнарының тудуунче кол кичээңгей салыр

Коммунист партия Совет чазак ажыдыч чоннарың чуртталга бадалларын экижидер дугайында мога шыла чок сагыш салыр турар. Ол сагыш салышыкының чайыннан чак херечизи болза, сөөлгү үеде чуртталга тудуунуң талазы-биле чоруткан канчаар-даа аажок улуг ажыл болур.

Дайын сөөлүндеги чылдарда хоорайларга болгаш ажылчы суурларга 183 миллион ажык дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыдычларга болгаш албан-хаакчыларга тудуп берди. Көдээ черлерге ол-ла үеде дөрт миллион ажык чуртталга шөлүн колхозчуларга болгаш совет индустриалык тудуу берген. Эрткен чылда күрүнө бүүрүлгелери, албан черлери болгаш черчерин Советтери, а ол ышкаш хоорайларның болгаш ажылчы суурларның чоңу күрүнө чээлиниң дузаламчызы-биле 28 миллион ажык дөрбелчин метр нити шөлүгү чаа чуртталга бажыңнарын тутканнар. Оон аңгыда көдээ черлерге 400 муң ажык бажыңнарын туткан.

Чуртталга тудуунга күрүнө дөзөвилелдериниң түңү чыл өүрүдө өзүп турар. Чуртталганың улуг тудуулары чер оолдана—чуртталга бажыңнарында чоруп турар. Хөй-хөй үлетпур бүүрүлгелериниң чанында чаагайжыдып туттунган элээн хөй чаа ажылчы суурлар тытып келген. Чуртталга бажыңнары-биле чөргөшпир школалары, эмнелгелерни, уругларны болгаш культураның алоан черлерин тудуп турар. Коммунал тудуунуң болгаш хоорайларны чаагайжыдып турар талазы-биле ажыл калбак фронту-биле чорутуруп турар. Совет хоорайларның тудуун оларның планнаашкынын болгаш тудуунуң баш бурунгаар ажылдап кылган төлевилелдерин өзүлгөр боттандырып турар. Чаа бажыңнарын квартираларды кылдыр тудуп, оларны санитар-техника талазы-биле чаагайжыдып туткан бүүрү-ле хевирлер-биле дерип турар.

Хөй кат бажыңнарыниң бири каттарынага магазинерин, чоңу хандырынага амьдырал болгаш ажыл-агый мастерскаяларын дерип тургузуп турар. Чамдык бажыңнарга уруглар садтары, яслилерин, хеп чуур черлерини организастан турар. Чуртталга квартиралары ноганчып, оларга улуг улус дыштаныр черлерин болгаш уругларны спорт шөлдерин организастан турар. Ажылчы чоннарының амьдыралын болдунары-биле улам-на экижидер болгаш каастаар дээр бүүрү-ле чүвени кылып турар.

Совет улус чуртталга тудуунга улуг чедишиктериниң чедиң алган. Ындык болза-даа, чедиң алдынган чүүлдерге оожурган болуп дээр эл өзес деп СЭКП ТҚ-ның сонугуларыга Кыргызында айтып турар. Улетпүрүң үзүктелешкини чок өзүлдези хоорайларның болгаш үлетпүр төптөрүнүн чоңунуң чогуур өзүлдези база болдуруп турары-биле холбаштыр бисте чуртталга бажыңнары амьдызында чедишпей турар. Бо байдал чуртталга тудуунга чаа улуг күженишиктерини салырын негеп турар. Ындык болза-даа хөй тудуг организацялары совет кижилериниң мурунуга улуг өрелиг болуп ам-даа артып каап турар.

Совет Эвилелиниң Коммунист партияның XIX съездинде кылган болуун илеткелинге эш Г. М. Маленковтуң делегациясы болза, дык хөй министрстволар болгаш чер-чер Советтери оларга доктааткан чуртталга тудуунуң планнарын чыл-чылы-биле күүсетпейн турар болгаш анаа хергелээр-биле күрүнөдөн үндүргөн херектин чедиң ажыглавын турар. Партианың XIX съездинде чедиң эрткен сөгүлгө сөөлгү ийи чылдык дургузунда безин чуртталга тудуунуң планнарын күүсетпейн 4 миллион ажык дөрбелчин метр чуртталга шөлү чедиң бердиңмээн. Ажылчы чоннарың

чуртталга шөлүңе хергелелдериниң дугайында сагыш салышыкының ийги чергенин херээ кылдыр көөр болгаш чуртталга черин тудууларын база септээриниң планнарын күүседириниң дугайында хемчеглерин албас ажыл-агыйжы болгаш партияжи удурткучулар бисте ам-даа читпээң деп эш Маленков айтып турган.

Эш Маленковтуң айтып турганы чөптөстөр чамдык черлерде ам-даа мынчага чедиң чайлаттырмаан. 1953 чылда РСФСР-ниң министрстволары, ведомстволары болгаш чер-чер Советтери күрүнениң чуртталга тудуунуң планын күүсетпээң. РСФСР-ниң хамааты-тудуг министрствозу тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин 1952 чыл-биле дөмөйлээрге 18 хуу улгаттырган болза-даа, чыл планын дык чедиң күүсетпээң. Министрствонуң удуртулгазында турар дык хөй тудуг организацялары болгаш Россий Федерациязының чер-чер Советтери багай ажылдашышан турар. Тудуг министрствозунун рестрилер, а ол ышкаш еске-даа элээн хөй эвилел министрстволар чуртталга тудуунуң программазын күүседип шыдаваан, ук рестрилер чуртка элээн каш муң дөрбелчин метр чуртталга шөлү чедиң бербээң.

Тудуг организацялары тудуг машиналарын болгаш механизмерин чөптөс ажылдап турары көстүп турар. Элээн хөй тудугларда тудуг-монтаж ажылың болгаш ажылчынарының күжүн шың организацялары кичээңгей чок болуп турар. Оң чылдагаанында эрткен жылын дык хөй чуртталга бажыңнарын тудуу доозулбайн арткан.

Бо чылдык бири квартиралың ажылың түңелдериниң көрүзүп турарын өзүлгөр алырга чуртталга бажыңнарын тудуу чамдык черлерде бүрүн хемчээл-биле ам-даа калбартырмаан. Чамдык тудуулар чер-черин тудуг материалдары-биле—туубу, шлакбокалар, даш-биле хандырттырмаан. Москва областын элээн тудууларында (Нигник, Подольск, Коломна) чижээлээрге, туубу чөптөй турар. Ындык байдал Волюда, Тамбов, Омск, Тюмень, Чита областтарында база көстүп турар. Машина тудуунуң министрствозунуң бүүрүлгелериниң чуртталга тудууларында туубу, даш, гравие, чугай чөптөй турарының чылдагааны-биле саадап турар. Рязань, Кемерово болгаш еске-даа областарың МТС-териниң ажылдакчыларына чуртталга тудуу эгелетмээн.

Тудууларны сметалар болгаш ажылчы чертөжтар-биле хандырап херекти саададып турар таварылгалар ам-даа хаая эвес. Чижээ, хоорайларны төлевилээриниң Күрүнө институту Кемерово областың Сталина хоорайында чуртталга бажыңнарының тудуунуң техниктиг документация-биле элээн каш чылдарың иштиңде өй-шаанда хандырап келген. Чуртталга бажыңнарын төлевилээр үезинде архитектор совет улустуң өзүп турар негелделерин чамдыкта барымдалап көрбөс, квартираларың планнаашкынын оларга чуртталга чуртталгачыларга таарымчалык эвес кылдыр чорудуп, ылангыя элээн таварылгаларда квартираларың кирер, чунар черлериниң болгаш куназының хемчээлин кончуг кызып кылып турар, каттар аразының дээривилелдерин болгаш өзүлдериниң үзүктөн ханаларын ытшымын өтүр дыңналы бээр кылдыр кылып турар чоруктар-биле болгаш еске-даа ол ышкаш чүүлдер-биле сула демисежип турар. Моон-биле кад чуртталга бажыңнарының даштын хевирлел каастарына далашкан, тудугчулар фасадтарың хевирлээрине артык күштү, материалды үндүрерин болдуруп, оон-биле

тудугнуң үезин улгаттырып турары хаая эвес.

Чуртталга тудуунга мурнакчы индустриалдык аргалары ам-даа сула непередиң турар, чамдык таварылгаларда чуртталга бажыңнарың эрги өзү-биле тудуп турар. Телевизор организацяларының ажылдарының чыл планнарына автор архитектура хайгааралдык төлевилерге дык хөй акша-хөрөгилерин баш бурунгаар көрүп турбожуежок, чуртталга бажыңнарының тудуу дээр төлевилелдериниң авторларының талазында архитектура хайгааралды, а ол ышкаш күрүнениң архитектор-тудуг контролор багай боттандырып турар. Бо акша-хөрөгилериниң шың ажылдары эргежөк чугула. Тудуг бүүрүлгезинге архитекторларың болгаш чуртталга бажыңнарының төлевилелдериниң конструкторың — авторларың кириштирер чорук, төлевилекчилер биле тудугчуларың сыйры харылаазы чуртталга тудуунда хөй чөптөстөрнү чайладырын чугаа чок хандырап.

Сөөлгү чылдарда хоорайларга бедиң 4—5 кат хөй санын чуртталга бажыңнарын тудуп турар. Тус-тузунда төлевилелдер-биле чорудуп турар ыңдыг тудуулар техниктиг документацияны өй-шаанда тынсыпайн турарының чылдагааны-биле үргүлчү саадап турар. Бо талазы-биле буруунуң хөй улуг эвилелдешкен республикаларың архитектура херезиниң талазы-биле Эргелелдериниң төлевилел организацяларына болгаш Тудуг министрствозунга оонаар, олар бо тудууларга чаңгыс-аай төлевилелдерин ажылдап кылырын саадатканнар. Ам бо үеде 4—5 кат бажыңнарың чаңгыс-аай төлевилелдери тургустунган болгаш оларны практикага калбаа-биле ажылдаа чоруду.

Бо чылда чуртталга тудуунуң өзүп турар хемчээли ылангыя күженишиктерин болгаш организацяны ажылды оңа негеп турар. Чаа тудууларың ажылдакчы кирер талазы-биле ооналганы өй-шаанда күүседир төлөздө, чуртталга бажыңнары тудууларын фронтунуң амдан эгелээр калбартыры эргежөк чугула. Ол чорук эрткен чылдарың частырыларын катаптаваз арганы бээр, эрткен чылдарда бажыңнарың ажылдакчы хүлээдиң бээрн «шүүргелээр» чурум-биле катап эле кылыр эдигил кылдыр чылдың төңчүзүңдө боттандырып турган таварылгалар хөй тургулаан.

Чамдык хоорайларда чуртталга бажыңнарының тудуунга чер участоктарың айтып бээрн болгаш төлевилешкине архитектура-планнаашкынының ооналгаларың тыпсырын ам безин саададып турар таварылгалар бар. Мындык байдалды узуткаларга улуг роль хоорай Советтериниң күжүсөөмөарына болгаш хоорайларның кол архитектураларына хамааржыр, олар ылангыя чоокку хүннеде айтып берген участоктар тудугнуң планнарына дүжүп турар бээр дугайын хынал көөр ужурулу. Төлевилел-смета документациязын хынал көөр болгаш бадылаар хуусааларың үрөп турар министрстволар болгаш ведомстволар ам-даа бар. Чуртталга бажыңнарың тудууну моондактап турар бо практиканы чайладып ужурулу. Бо чылдык тудуг бүүрү ажылчы чертөжтарны болгаш сметаларың саадаашкын чокка алган турар ужурулу. Тус чериниң байдалдарың барымдалап турар ажылдарың организацязының төлевилелдери-биле, тудугнуң объекти бүүрүзүнүң онзагай чүүлдерин барымдалап, ажылдары бүүрүрүнүн техниктиг чурумнары-биле тудугну хандырап херек. Моон-биле кадды удуртулга болдуруп документилер болза, тудуг монтаж ажылдары бүүрүрүнүн графика болгаш материал-техниктиг хандырылга өй-лү деп санаар ужурулу. Чогуур өй-шаанда акшаландырыын болгаш тудуг организацялары биле

чагыкчы бүүрүлгелериниң аразына керээлери чарарын хандырып турар бадылатынган титул дазылар тудуг бүүрүзүңе бар турары чугула.

Чаа чуртталга черлерин тудар талазы-биле доктаатынган ооналгаларың кустаржы аргалар-биле күүседип болбас деп чүвени тудуг организацялары билер ужурулу. Ол дугайында тудугда ажылдарың болгаш ажылчынарың күш-ажылының организацязы оңа негетинип турар. Чуртталга тудуун индустриализацяларын хандырынага тудуг организацяларының материал-техниктиг суурун чайгытыш чокка быжылгаары эргежөк чугула. Ол чорук чуртталга тудуунуң талазы-биле күрүнө ооналгаларын доктаамал күүседирине, тудуг-монтаж ажылдарының шыңарын бедиңдеринге болгаш оларны үезиниң чигелдеринге дузалаар, дараазында келир чылдарда чуртталга тудууну оон артык калбартыр арганы бээр.

Бо сорулганы күүседирине чуртталга тудуунуң планнарының күүселдезиниң боттуг хыналдазы оңа чугула ужурулдузай болуп турар. Херектиң журун чүгле бар турар чөптөстөрнү илередирине чедиңер эвес, харын тудугга дузаламчы көрүзүрине эргежөк чугула хемчеглерин алган турарына чедиңер кылдыр хыналдазы организастан турар ужурулу. Ындык хыналдага улуг рольду хөй-нитиниң организацялары—фабрика-завод болгаш чер-чер комитеттериниң чуртталга-амьдырал комиссиялары, а ол ышкаш ажылчы чоннар депутаттарың хоорай болгаш суур Советтери ойнаар ужурулу.

Бистин чуртувуста күрүнениң чуртталга тудуу-биле чөргөшпир чоңуң хуузуңда шыгжамырының күсели-биле болгаш күрүнө чээлиниң дузаламчызы-биле боттандырып турар хуу чуртталга бажыңнарының тудуу чыл бүрүде улам-на калбарып турар. Бүүрүлгелериниң, тудугларны, албан черлериниң удурткучлары база ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтери бо тудугга улуг кичээңгейн көрүндүрүр ужурулу. Хуузуңда бажың тудуп алыр кижилерге боттуг дузаламчы дээрге—оларны материалдар, транспорт, техниктиг консултация-биле хандырап, хоорай транспортуңуң хоорай төвү-биле болгаш бүүрүлгелер-биле харылаазы чаагайжыткан чер участкалары өй-шаанда айтып бээрн болур.

Элээн хөй тудууларда ажылдарың мурнакчы, индустриалдык аргаларың непередиңини, тудуг техниказын бедиң бүүрүлгүлүг ажылдарына бүүрү ооналгалары тургузарының, куш-ажылдык бүүрүлгүлүүнүң эң үстүү хемчээлин чедиң алыр кылдыр ону организацяларының бүүрү аргалары бар.

Күрүнениң база ол ышкаш хуузуңда бажың тудуп ал турар кижилерниң чорудуп турар чуртталга тудуунуң темпелерин бедиңдеринге тергин чугула чүүл болза, тудугчуларың амьдырал-чуртталга байдалын улуг-биле экижидер, бригадирлериниң, мастерлериниң болгаш тудугнуң еске-даа ажылдакчыларының ажылгыр мергежилин үргүлчү бедиңдери болур.

ССРЭ-де чуртталга тудуунуң хемчээли чыл келген тудуу-на улам калбарып турар. Оң ужурунда ажылдарың бедиң темпелерин боттандырап, чуртталга черлерин тудууларынга моондак болуп турар бүүрүлгелерни узуткаары. мурнакчы техниканы калбаа-биле ажылдары болгаш куш-ажылды улам эки организацялары совет тудугчуларының сонгаарлады болбас дайычы сорулгалары болур.

А. НИКОЛАЕВ, СССР-ниң Курпланың хоорай ажыл-агый кылдының начальнигиниң оралакчызы.

Бистин трактор бригаданың

Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниң шийтирели күжү—машина-трактор станциясы болур. Бистин Шагаан-Арыг МТС-тин 6—7 дугаар трактор бригадалары Улуг-Хем районда Маленков атты колхозтуң дегдем хууларында ажылдап турар. Колхозчулар болгаш механизаторлар тараалан бедиң дүжүттү алыр дээр күженишиктерин кадды ажылдажылганы каш чылдар дургузунда багай эвес чорудуп келген.

Колхозтуң тарылгазының шөлү улуг. Трактор бригадалары бо чазын колхозтуң 1479 гектар тарылга шөлүн кыска хуусаада бедиң агрохемиктиг деннелге 9 аяк хүнүңдө дооскан бис.

Часык хову ажылдарына трактористтерден эштер Печенкин, Идам-оол, Терехов олар улуг нормазын үргүлчү 150 хуудан куду эвес күүседип турган. Прицептиктерден Бижик, Болдуг-Хуна, Хунажык олар кызыкмаккай ажылдааннар.

Тарылганы дооскан соонда механизаторлар дораан-на чайгы чер аңарылгазынче кирип, оон планын июнь 3-те 355 гектар кылдыр күүсет-

кен болгаш 250 гектар кур чери аңаар болгон бис. Бо ажылга трактористтерден Чаш-оол, Идам-оол, Биче-Шыр болгаш Печенкин олар бүүрүлгө ажыл нормазына 170—200 хуу күүседип турганнар.

Кылдыр ажыл нормазын ажыр күүседирин болгаш ажылды үрей кылдыр чорукту болдурбазын механизаторларның чедиң алганы тергин өөрүңчүг чедишиктер болур. Олар техниканы эки шынарлыг шийгээдиң ап, ол ажылды хун бүүрү мергежил турарлар. Ычанганш машиналарын бүүрү ажылдаар арганы трактористтер чедиң ап турар.

Бистин трактор бригаданың социалистик чарыш-биле алган хүлээлгелерин багай эвес күүсеткен. Бүүрүлгөдөң көдээ ажыл-агый делелгезинге киржир эрге дээр база Тынаның ажылчы чоннарың улуг Совет Эвилелиниң составына киргенден бээр 10 чыл оюнга чаа-чаа чедишиктер дээр механизаторлар улуг көдүрүлүшкүн-биле ажылдап турарлар.

М. НАЗЫТЫ, № 6 трактор бригаданың бригадири.

Дук дужаалгазының планын күүсеткен

Кызыл районда «Баян-Хем» көдээ ажыл-агый артелиниң малчынары чылгызын чедиңдерин болгаш инектин түңелдини чыырын чогуур өйүңдө дооскаш, кол кичээңгейн хөй болгаш өчүк дүгүн чидирип чокка ажаап алырыңче угландырган турган. Кызымак күш-ажылды түңелдинде хөй

кыргызы база-ла чедишиктерин чорутуунган. Колхоз күрүнө дужаар дүгүнү планын июнь 5-те бүүрүн күүсеткен. Артан дүгүн хынамчалыг курдаан савалааш белетлек черинде дужаап турар. Июнь 14-ке чедиң тонна ажык дүктү кириген.

Өөредилге кижизидилгелиг ажылдың түңнели

Улуг-Хем районуң Хендерге чедиң чыл школызы (директору А. Чимит-оол) 1953—54 өөредилге чылының түңнелин үндүргөн.

Ол школада 202 өөреникчи бар, шилчириң болгаш доозарының шылгалалары эрттериниң түңнелинде 143 өөреникчи дараазының класстарыңе шилчээн, 30 өөреникчи күскү шылгалдаа арткан. 29 өөреникчи ол-ла класстарыңда катап олурган.

Тус-тузун класстарың аразында IV «а» класс (башкызы Т. Чанзамаа) 19 өөреникчиден 17 өөреникчи бешки классче шилчип, совет түңнели чедиң алган. IV «б» класс (башкызы Х. Номчур) 22 өөреникчиден 14 өөреникчи шилчип, 6 өөреникчи күскү шылгалдаа артып, 2 өөреникчи катап олурганында багай түңнели көргүскөн.

Ол школаның чедиңи класзының 13 өөреникчлеринден 9 өөреникчи

шилчээн. Өөредилгениң нити түңнелинде дык хөй өөреникчи катап олурган болгаш күскү шылгалдаа арткан чорук школаның дирекция чериниң өөредилге кижизидилгелиг ажылды кошкак тургусканы-биле тайылбырлатынган. Оон-биле кадды районнуң талазында негелдени болгаш контрольда база методиктиг дузаламчыларын чөптөс көргүскө, нити түңнели болур.

Школаның интернаттарының, столоваяны, башкылар бажыңнарың септелгелерин үлөгелер доозары, олар ышты белектер, оон сөөртүлгезин, организацяларының, чаа өөредилге чылында школа назылыгыны долузу-биле хаара тудууларын хемчеглерин күштедирер партия, комсомол организацяларының, көдээ Советтин база школа дирекциязының сонгаарлады болбас хүлээлгелери болур.

Т. ХОВАЛЫГ.

Тудуг ажылы экижиңп турар

«Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артели Эрин районда улуг колхозтарың бээрээң. Колхозтуң ажыл-агый чыл-бүрүдө өзүп, ылангыя тудугнуң ажылы дүрген темпелер-биле чоруп турар. Бо чылдык март 15-тен июнь 15-ке чедиң 18 аал ишти чурттаар бажыңнар туттунган. Колхозчу суурда чедиң чыл школызы, интернат, клуб, кижжи, мал эмнелгелериниң пункттары бар. Удвал колхозтуң нити чунар бажыңы ажылдакчы кирер.

Бо чылдык май 20-ден эгелеп, дээр

өрөөл чаа тудугда үргүлчүң уруглар яслини ажыттынган. Оң чанында уругларга столованы организастан. Ында столдар, сандайлар, удуур орунар бичи уругларың байдалына таарымчалыг кылдыр кылдынган. Колхозчуларың 54 уруглары яслиде турар.

Колхозчу суурда уруглар яслини ажыттынган чорук колхозтуң яныз-яныз ажылдарына колхозчу херээженнерин калбаа-биле кириштирерине улуг ажык-дузалыг.

К. НУРЗАТ.

Садыг ажылдакчыларын шилчиринче болгаш өөредиринче кичээңгей салыр

Колхозчу тараачынарының, бүүрү совет улустуң соксаал чокка өзүп турар материалды болгаш культурулу негелделеринге үндөйлөш, совет садыгың ажылын экижидер хемчеглер дугайында партияның болгаш чазактың шийтирлерин боттандыра талазы-биле Сүт-Хөл райпозу мынчага чедиң болуунуң ажылын эле тургузуп шыдаваан.

Ажылга кирген чаа кадрларын садыгыларының болгаш оң өтүдүн тургузарың бөдүүн аргаларына өөредип туржук, харын чаа киргез ажылдакчыларга өөредилге хевирлел шендел ревизиялары безин чорутпайн турар. Райпоңуң бухгалтери эш Бутанавтен эгелээр, оон аппаратында чамдык ревизор орус дыл билбес садыгыңар-биле чугалажырында түвексингез, санаашкың үезинде оларның киржилгезин ажыглавын, санаашкың боттарының көргөниң өзүлгөрү чорудуп турар. Оң ужурунда райпоңуң чамдык магазинери четче ажылдавын, садыг шугумуңга кадрлар ызырыммайн турар.

Жданов аттыг колхозта райпоңуң магазини 1954 чылдың 5 айларының чүгүле ийи айларында ажылдап, а өске айларында хаалчак эрткен. Магазин эргелекчизи турган эш Лагба аарып турунда, райпо анаа дузалажырыны улуу, харын оң магазиниче садыгы безин чорутпаан. Колхозчуларың негезин барымдалаш, колхоз бодуңуң дээр ажылдакчыларының бирээң турган эш Давааны садыг ажылчы киирер дугайында райпога дилег киирерге, чүгүле ыңчаншымченген.

В. ДАВАА.

Колхозчу эш Даваа чоңуң негелдезин дыннангыр хандырып, магазиниң ажылдаар шактарың колхозчуларың амьдыралына таарыштыр элээн экижиди тургузуп, ажылга чаа мергежил чорда, райподан ревизия келгеш, чартык ай ажыр санаан. Ревизор чамдык улуг өртөктиг пестерни чик өртөктиг пестер-биле салчаштыр холуб санааш, чаа садыгыга 1000 рубль самчыдаан кылдыр акт тургускаш чоруй барган.

Райпоңуң бухгалтери эш Бутанавекке санаашкыны катап хынаар дугайында эш Даваа 10 ажык катап киргеш, каржы өстөрдөн өске кандыг-даа деткимче ал шыдаваан. Харын элээн үе эрткенде оон орунга самбын безин эки билбес Чымбаны чоруткан. Ол эш бир ай хире садыгдал турунда ревизия чоруткаш, хөй самчыдал кылга дээр ону ажылында база дүжүргөн. Колхозчу эш Даваа катап санаашкы чорударын ам ийи ай ажык үеде райподан дилеп келген.

Совет садыг ажылдакчылары үнелеп көрбөс, оларның ажылына дузалашпас, эрги болгаш чаа кадр ажылдакчыларыңа хамаан чокка аажылаар чоруктарың уржуунда районнуң еске-даа черлеринде ыңдыг чоруктар ховар эвес болуп турар. Ону барымдалаш, райпоңуң бухгалтерия аппаратында санаашкынарың чорудуп турар кижилерин ажылын болгаш характер байдалын хынал, тодаргай хемчег алыры негетинип турар.

М. ДАДАР-ООЛ.

Сүт-баран фермаларында чөптөстөрнү дарый чайладыр

Бай-Тайга районуң Мологов аттыг колхозуңуң эш Дойнааккай эргелекчилээн сүт-баран фермазында чөптөстөр эвээш эвес илереп турар. Ферма эргелекчилэниң болгаш чамдык саанчыларың кончуг сула ажылдап турарында саар инек бүүрүзүнүң сүдүнүң хүн санында дөмөдгөли шуут кылдырмайн турган. Олар май ай дургузунда 23 инектерин херек кырында саап турган хирезинде ол-ла айың өтөдүңгө 54 инектерин саап турган кылдыр киригенин шың эвес. Фермаңың бир саар инээ июньнуң 5-ке чедиң еске кижиниң хуу ажылгалына турган.

Инектерден саап алыр сүтүң чижек нормазы күүсетимейн, сметаны эвээш алдынып турар. Оң чылдагааны чүл диез, сагган сүтү чылытпайн сүт машиназына кончуг дүр-

ген тыртырып турарында. Адыг-оол эргелекчилээн сүт-баран фермазы бир литр сүттен 95—100 грамм сметана ап турда, Дойнааккайны фермазы бир литр сүттен чүгүле 45—50 грамм сметаны ап турар. Ол чорук колхозка орулгалык эвес болуп, харын когаралды таварыштырып турар. Ол ферма май дургузунда инектерин сүдүңдөн 170—178 литр сметан алыр тургаш, чүгүле оң чартынын алган.

Дойнааккайны фермазы май айда бызааларын хүн-бүүрүде илеринге эмзирип турганы-биле ол айда 580 литр сүт чедиң алдынмаан, саанчыларың халаттары чок, савалар чедишпес, инектерин ыш хууңарга саап, сүтү ажылды үрөп турар чоруктар бар. Чамдык колхозчуларың болгаш хуу-даа кижилериниң саар

инектери ферманың инектери-биле кадды туруп турар. Колхоз даргазының оралакчызын ийи инээ база ында, саанчылар оларын сүдүн сагаш, анаа чедирип берип турары чер-ле шың эвес.

«Дөң-Терек» колхозуң Бадан-оол эргелекчилээн сүт-баран фермазында байдал база-ла эки эвес. Эргелекчи боду фермага үргүлчү турбайн, суурда чуртталга турар. Бүүрү саар инектерин сүдүн хүн-бүүрү хорамча чокка, четче саап алыр дугайында ажыл чөптөс чоруп турар.

